

До спеціалізованої вченої ради Д
26.007.03 Національної академії
внутрішніх справ
03035, м. Київ-ДСП, пл. Солом'янська,
1

ВІДГУК

офіційного опонента - доктора юридичних наук, професора Колесника Валерія Аркадійовича на дисертаційне дослідження Каланчі Інги Георгіївни, на тему: «Докази електронної форми у кримінальному процесі України: теорія та практика», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дослідження. Розвиток людства означає неодмінну наявність прогресу як руху людської спільноти уперед, від нижчого рівня до вищого, врахування наступними поколіннями минулого передового досвіду в кожній із сфер людського життя та життєдіяльності. Лише такий підхід здатен забезпечити належний рівень існування й розвитку людини, а тим більше - в сучасному високо розвиненому індустріальному й інформаційному суспільстві. Не так давно, лише у ХХ ст. перед людьми гостро постало питання додавання до автоматизованої людської праці окремих дій, які виконуються комп'ютерами чи керування якими здійснюється людиною, але завдяки використанню нею можливостей комп'ютерної обробки інформації. На цьому прогресивний розвиток суспільства не зупинився, розпочалися активні пошуки переходу до наступної й вищої спіралі в поступальному розвитку. Це потягло за собою використання цифрових технологій для автоматизації складних виробничих процесів, підняття рівня якості послуг, підвищення результативності й ефективності роботи державних і недержавних установ, правоохоронних органів та суду, підприємств, організацій та й окремих громадян також. Масштабний перехід суспільства на «цифру» зупинити вже не можна, адже це відповідає сучасному рівню його розвитку, визнається цінним для користувача, вигідним для виробництва й бізнесу, зручним для регулятора будь-якої сфери суспільних відносин. Для України це в повній мірі відповідає її прагненням до

загальноєвропейських тенденцій розвитку суспільства, входженню до спільноти розвинутих демократичних країн Європи та світу.

У цьому контексті цифровий сегмент кримінальної юстиції, поява в ньому електронних доказів набуває статусу ключового структурного елемента функціонування всієї системи правосуддя і кримінального зокрема. Саме в електронному середовищі формується більшість сучасних моделей комунікації, здійснюються значні обсяги економічних і соціальних транзакцій, зберігаються персональні та службові дані, генерується необмежений масив інформації в цифровій формі. Електронне середовище виступає не лише простором учинення правопорушень, каналом передавання відомостей, механізмом маскуванню протиправної діяльності, а й джерелом доказів. За таких умов ефективна робота з електронними даними, що відображені в цифровій формі, є центральною передумовою встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні, забезпечення прав і свобод людини та реалізації засад кримінального процесу.

Потреба системного наукового осмислення інституту електронних доказів зумовлена низкою чинників. По-перше, чинне законодавство не забезпечує повного і послідовного врегулювання правового статусу цифрових даних та процедур роботи з ними, що призводить до фрагментарності практики, технічних помилок і невиправданих ризиків визнання доказів недопустимими. По-друге, відсутність усталених стандартів збору, здобуття, фіксації, перевірки, зберігання електронних доказів унеможливорює формування єдиного підходу до їх оцінки як сторонами кримінального провадження, так і судами. По-третє, цифровізація кримінальної юстиції потребує врахування міжнародних стандартів, зокрема положень Конвенції про кіберзлочинність та технічних норм ISO/IEC 27037:2017, які вимагають адаптації до національної системи права.

Водночас питання щодо ролі й значення доказування в кримінальному провадженні, використання органами досудового розслідування, стороною захисту, судом якісних і перевірених доказів, розширення меж доказової бази для прийняття виважених і справедливих судових рішень ніколи не виходили з поля зору вітчизняних науковців, фахівців у галузі кримінального процесу,

криміналістики, кримінологи, теорії оперативно-розшукової діяльності, судової експертизи. Особливо актуального значення ці питання набувають сьогодні, коли в умовах дії воєнного стану, під час здійснення кримінальних проваджень з урахуванням особливостей відкритої агресії країни-сусіда, у збиранні й оцінці та використанні доказів слідчим, прокурором виникають певні складнощі. Не лише тому, але багато в чому і у зв'язку з цим роль електронних доказів у судочинстві нестримно зростає. Дискусійними залишаються й питання щодо ролі та місця криміналістики у вивченні доказів такого виду, розробленні криміналістичних рекомендацій з їх використання.

Усе це вказує на нагальну потребу формування теоретично вивіреної та практично орієнтованої концепції інституту доказів в електронній (цифровій) формі, яка б відповідала сучасним технологічним, правовим і міжнародним стандартам. Отже, на думку опонента, дисертаційне дослідження Каланчі Інги Георгіївни, на тему: «Докази електронної форми у кримінальному процесі України: теорія та практика» є своєчасним, вкрай актуальним, оскільки його результати ілюструють здатність вітчизняного кримінального процесу відповідати викликам цифрової епохи, можуть вплинути на забезпечення ефективного розслідування кримінальних правопорушень, дотримання прав людини та інтеграцію української системи правосуддя у світовий цифровий правовий простір.

Актуальність обраної теми дослідження обґрунтовується також тим, що ця тема пов'язана із виконанням завдань, визначених у **нормативно-правових актах, наукових програмах та планах**: абз. 11, 13, 15 розділу «Протидія злочинності» Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. №1023-р; § 4 Розділу 4 Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. №119/2021; п. 4.1.4 Розділу 1 Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 р.р., затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. №231/2021; цілей С.2 та С.3 розділів 5

та 6 Стратегії кібербезпеки України, схваленої рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року та уведеною в дію Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. №447/2021; п.п. 10, 16, 26 Плану реалізації Стратегії кібербезпеки України, схваленого рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 р. та уведеного в дію Указом Президента України від 1 лютого 2022 р. №37/2022; п.п. 5.1-5.9 Розділу II Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 р. №273/2023; розділу «Інформаційні та комунікаційні технології» Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затвердженого постановою Кабміну України від 30 квітня 2024 р. №476; Стратегії розвитку прокуратури на 2025-2028 роки, затвердженої наказом Генерального прокурора № 322 від 8 жовтня 2025 р. Тему дисертації в такій редакції затверджено рішенням вченої ради НАВС 24 червня 2025 р.

Мета і задачі дослідження. Метою, яку визначила й сформулювала на початку дослідження сама дисертантка, постало теоретико-правове узагальнення та розв'язання комплексної наукової і прикладної проблеми формування цілісної концепції доказів електронної форми у кримінальному процесі України.

Для досягнення зазначеної мети дослідницею поставлено такі задачі:

- дослідити вітчизняні доктринальні підходи до розуміння доказів та їх властивостей у кримінальному процесі України в контексті формування науково-теоретичної основи для доказів електронної форми;
- сформулювати теоретико-методологічні засади дослідження доказів електронної форми як складової кримінального процесу України;
- дослідити історичний розвиток теоретичних підходів до доказів електронної форми у кримінальному процесі України;
- визначити місце доказів електронної форми в системі процесуальних джерел

доказів у кримінальних провадженнях, охарактеризувати їх процесуальну та технічну природу;

- запропонувати алгоритми пошуку та фіксації доказів електронної форми в кримінальному процесі України;

- розробити методику підтвердження автентичності та цілісності доказів електронної форми в кримінальному процесі України;

- систематизувати підходи до організації роботи з доказами електронної форми в системі органів кримінальної юстиції України;

- визначити й деталізувати повноваження слідчого як суб'єкта роботи з доказами електронної форми у кримінальному провадженні;

- охарактеризувати особливості процесуальної діяльності прокурора щодо збирання та оцінки доказів електронної форми у кримінальному провадженні;

- охарактеризувати специфіку діяльності захисника при роботі з доказами електронної форми у кримінальному провадженні;

- установити процесуальні повноваження судді та слідчого судді при дослідженні доказів електронної форми у кримінальному провадженні;

- охарактеризувати особливості участі інших учасників кримінального провадження при роботі з доказами електронної форми: експерта, спеціаліста в сфері цифрової криміналістики, спеціаліста в сфері OSINT;

- сформулювати пропозиції щодо використання Протоколу Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних (Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations) як методологічної основи фіксації інформації з відкритих джерел під час кримінального провадження;

- визначити особливості процесуальних механізмів, визначених Конвенцією про кіберзлочинність щодо роботи з доказами електронної форми у кримінальному провадженні;

- розкрити специфіку ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) «Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів» як методологічної складової щодо роботи з доказами електронної форми під час кримінального провадження;

– узагальнити зарубіжний досвід роботи з доказами електронної форми та міжнародну практику використання електронних інформаційних систем для міжнародного обміну доказами під час кримінального провадження;

– виокремити засади організації роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України;

– розкрити процесуальні аспекти роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України;

– підготувати пропозиції щодо вдосконалення технічних аспектів роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України;

– сформулювати концептуальне бачення щодо подальшого удосконалення інституту доказів електронної форми у кримінальному процесі України.

За результатами вивчення змісту дисертації та здійснених наукових публікацій можна констатувати, що поставлені завдання в основному були виконані на належному рівні.

Об'єкт та предмет дослідження в такому їх авторському формулюванні відповідають вимогам МОН України. *Об'єкт* дослідження визначено як суспільні відносини, що виникають у процесі кримінального провадження під час пошуку, фіксації, перевірки, оцінки та використання доказів електронної форми, а також механізми їх процесуального обігу в системі кримінальної юстиції України, а *предметом* обрано докази електронної форми у кримінальному процесі України.

Методологія дослідження базується на сучасних загальнонаукових та спеціальних методах пізнання об'єктивної дійсності. Поряд з діалектичним методом застосовувалися системний аналіз, структурно-функціональний, історико-правовий, компаративістський, логіко-юридичний, формально-юридичний, статистичний, соціологічний методи та моделювання, що знаходить своє відображення за змістом роботи.

Викликає схвалення *джерельна та емпірична база* даного дослідження. При його проведенні авторкою вивчено та проаналізовано значний обсяг нормативної та спеціальної літератури (540 джерел), що дозволило провести

науково обґрунтований аналіз досліджуваної проблеми. Варто звернути увагу на проведене авторкою опитування 1301 респондентів, серед яких: 128 суддів, 574 прокурорів, 100 адвокатів, 146 слідчих та детективів, 174 співробітники оперативних підрозділів, 59 судових експертів та ІТ-фахівців, що виконують функції спеціалістів під час кримінального провадження, 120 науковців. Важливе для отримання результатів дослідження значення має використання дисертанткою відповідних статистичних та аналітичних даних, узагальнень практики, а також власного практичного досвіду роботи в органах прокуратури.

Наукова новизна одержаних результатів у цілому характеризується тим, що дисертанткою вперше в Україні здійснено комплексне і водночас цілісне дисертаційне дослідження, в якому розкрито доктринальний підхід до формування окремої концепції доказів у електронній формі у кримінальному процесі України з визначенням шляхів розв'язання низки фундаментальних і праксеологічних проблем вдосконалення правових, організаційних, процедурних і технічних засад їх формування, збирання, перевірки, оцінки та використання. Найбільш важливими з них, на думку опонента, є такі положення:

- запропоноване авторкою цілісне бачення електронної складової кримінального процесу України, що складається з п'яти елементів: електронного кримінального провадження; оцифрування матеріалів кримінальних проваджень та їх резервного зберігання; доказів електронної форми; електронних інструментів доказування; електронних інструментів реалізації повноважень суб'єктів правозастосування;

- сформульований комплекс алгоритмів пошуку та фіксації доказів в електронній формі, що об'єднаний за трьома функціонально-структурними категоріями і пропонується як три самостійні стратегії фіксації доказів: 1) фізичне вилучення електронних носіїв інформації або комп'ютерних систем; 2) огляд та копіювання комп'ютерних даних; 3) огляд та фіксація інформації з відкритих джерел;

- обґрунтована авторкою методика підтвердження автентичності та цілісності доказів електронної форми в кримінальному процесі України, в межах

якої запропоновано багаторівневу систему, диференційовану за ступенем зростання рівня надійності методів, що включає: 1) упакування та маркування електронних носіїв інформації; 2) фіксація загальних та унікальних апаратних ідентифікаторів; 3) опис структури і змісту комп'ютерних даних та їх метаданих; 4) гешування для перевірки цілісності комп'ютерних даних і послідовної фіксації контрольних сум комп'ютерних даних в процесуальних документах; 5) фіксація стану доказу електронної форми у визначений часовий період; 6) фіксація ланцюга збереження доказів;

- розроблені концептуальні підходи до вдосконалення інституту доказів електронної форми у кримінальному процесі України, що включають: 1. Загальні положення; 2. Нормативний напрям; 3. Організаційний напрям; 4. Інфраструктурний напрям; 5. Техніко-криміналістичний напрям; 6. Освітній напрям; 7. Науково-аналітичний напрям; 8. Очікувані результати та строки реалізації;

- додаткове обґрунтування підстав та алгоритмів залучення під час кримінального провадження спеціаліста в сфері цифрової криміналістики з метою ідентифікації, збирання, здобуття, збереження із процесуальною метою цифрових слідів без проведення експертного дослідження та ін.

Дисертаційне дослідження містить й інші положення та висновки, які є новим та істотним внеском не лише у кримінальну процесуальну доктрину, а й теорію криміналістики та мають значення для удосконалення норм КПК України, їх правильного тлумачення та використання на практиці.

Теоретична та практична значимість одержаних результатів підтверджується відповідними доданими до роботи актами впровадження і полягає у тому, що сформульовані в дисертації положення впроваджені на даний час та можуть бути використані: в науково-дослідній роботі для подальших наукових досліджень проблем доказів і доказування у кримінальному процесі України; в законотворчій діяльності - шляхом внесення проектів змін та доповнень до КПК України та інших законодавчих актів на основі розроблених автором законопроектів; в діяльності органів кримінальної юстиції - для

розроблення та удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань доказів у кримінальному процесі; в освітньому процесі - для підготовки підручників, навчальних і практичних посібників, лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з курсів кримінального процесуального права під час підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, адвокатури, суду.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 44 наукових працях, серед яких монографія, 19 статей у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, та 3 у періодичних виданнях іноземних країн, 3 статті у виданнях, проіндексованих у наукометричних базах даних Scopus і Web of Science, 15 тез доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Дисертація має чітку й логічно зумовлену структуру: композиційно складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, що містять 20 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (540 найменувань) та додатків. Повний обсяг дисертації становить 617 сторінок, з них основний текст - 407 сторінок.

Анотація державною та англійською мовами у стислій формі представляє основні положення дисертаційного дослідження, містить перелік публікацій, в яких викладені основні його результати.

У **Вступі** (стор. 27-45) обґрунтовано актуальність теми дисертації, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету й задачі, об'єкт і предмет та охарактеризовано методи дослідження, окреслено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача та надано відомості про апробацію, здійснені публікації результатів дослідження, структуру й обсяг дисертації.

У Розділі 1 «Теоретичні основи доказів електронної форми у кримінальному процесі України» авторкою сформована теоретико-правова база дослідження. Дисертанткою у підрозділі 1.1 «Вітчизняні доктринальні підходи до розуміння доказів та їх властивостей у кримінальному процесі України» досліджено категорію доказів у кримінальному процесі України, яка є результатом тривалої еволюції наукової думки та має багатовимірну правову природу, яка не може бути пояснена в межах будь-якої одновимірної теоретичної моделі. У підрозділі 1.2 «Концептуальні підходи до доказів електронної форми у кримінальному процесі України» запропонована п'ятиелементна модель електронної складової кримінального процесу, що включає: електронне кримінальне провадження; оцифрування матеріалів кримінальних проваджень та їх резервне зберігання; докази електронної форми; електронні інструменти доказування; електронні інструменти реалізації повноважень суб'єктів правозастосування.

У підрозділі 1.3 «Ретроспектива формування інституту електронних (цифрових) доказів у кримінальному процесі України» проілюстровано, що історичний розвиток наукових поглядів на досліджувану проблему не є лінійним з огляду на паралельне існування конкуруючих підходів, в яких по-різному окреслювали місце електронних доказів у системі процесуальних джерел та висловлювались пропозиції щодо впровадження різних моделей їх нормативного впорядкування.

Підрозділ 1.4 «Процесуальна та технічна природа доказів електронної форми у кримінальному процесі України» присвячено з'ясуванню процесуальної природи електронних доказів, висвітлено можливість їх існування в контексті всіх процесуальних джерел доказів, визначених ст. 84 КПК України, проведено їх детальний аналіз та сформовано конкретні практичні рекомендації щодо роботи з ними суб'єктів кримінального провадження. Авторкою запропоновано 4-рівневу внутрішню структуру доказу та прикладну класифікацію електронних носіїв інформації для завдань кримінального провадження в частині збирання доказів та вказується на значення запропонованої класифікації при обґрунтуванні необхідності прийняття окремих процесуальних рішень.

Розділ 2 «Практика роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України» складається з трьох підрозділів. У *підрозділі 2.1 «Практика пошуку та фіксації доказів електронної форми у кримінальному процесі України»* авторка пропонує три стратегії фіксації доказів електронної форми як цілісну модель, де копіювання цифрової інформації відповідно до процесуальних вимог КПК України та з дотриманням технічних стандартів ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 розглядається як пріоритетна та технологічно вивірена альтернатива фізичному вилученню, а робота в кіберпросторі - як самостійний вектор доказування з урахуванням процедури міжнародної взаємодії. Вказані положення вбачаються цінними як для наук кримінального процесу й криміналістики, так і для практики досудового розслідування.

В *підрозділі 2.2 «Механізми підтвердження цілісності та автентичності доказів електронної форми в кримінальному провадженні»* розкрито зміст і мету ідентифікації комп'ютерних даних як процесу, покликаного забезпечити встановлення тотожності об'єкта на різних стадіях кримінального провадження, а також систематизовано практично значущі механізми, що застосовуються для досягнення цієї мети. Озвучена тематика є цікавою для науковців та може вважатись перспективним напрямом подальших наукових досліджень. *Підрозділ 2.3 «Організаційні аспекти роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України»* висвітлює питання організаційної готовності суб'єктів кримінального провадження до роботи з доказами електронної форми з урахуванням трьох взаємопов'язаних компонентів: матеріально-технічний, кадровий та організаційний. Також авторкою досліджено організацію зберігання й контролю доступу до доказів електронної форми, зосереджено увагу на технологічній складовій, що є важливим в практичному аспекті.

Розділ 3 «Процесуальні повноваження та функціональні ролі суб'єктів кримінального провадження у взаємодії з доказами електронної форми» дещо значний за обсягом, має виразне практичне спрямування та складається з п'яти підрозділів, в яких висвітлено особливості роботи слідчого, прокурора, захисника, слідчого судді та суду, спеціаліста та експерта з доказами електронної

форми з акцентом на практику правозастосування. У підрозділі 3.1 «Слідчий як суб'єкт роботи з доказами електронної форми в кримінальному провадженні» наведено думки автора щодо порядку фіксації в протоколах слідчих дій технічних характеристик досліджуваних інформаційних систем і електронних носіїв інформації, фіксації застосованих методів ідентифікації та способів доступу до комп'ютерних даних, значення дотримання вимог Держстандарту як орієнтира для практики. Обґрунтовано, що за відсутності у КПК України та відомчих актах уніфікованих технічних процедур саме дотримання стандарту мінімізують ризики втрати чи дискредитації доказів електронної форми. У контексті змістовних положень підрозділу 3.2 «Прокурор як суб'єкт роботи з доказами електронної форми в кримінальному провадженні» привертає увагу розроблений дисертанткою практичний інструментарій (де відповідний бланк наведено як додаток до дисертації) для оцінки доказу електронної форми, який структуровано охоплює оцінку дотримання процесуальних і технічних аспектів та уніфікує відповідну діяльність прокурора під час прийняття ключових процесуальних рішень - повідомлення особі про підозру, затвердження обвинувального акту тощо. Також вартими на увагу є думки авторки щодо особливостей процедури відкриття матеріалів досудового розслідування у частині доказів електронної форми.

У підрозділі 3.3 «Захисник як суб'єкт роботи з доказами електронної форми в кримінальному провадженні» дисертанткою обґрунтовується комплексний характер діяльності захисника при роботі з доказами електронної форми: поєднання процесуальних механізмів доступу, копіювання та дослідження з уніфікованими технічними стандартами, забезпеченням умов зберігання, дотриманням учасниками провадження вимог приватності та етики.

В підрозділі 3.4 «Суддя та слідчий суддя як суб'єкти роботи з доказами електронної форми в кримінальному провадженні» обґрунтовується теза про пріоритет дослідження під час судового розгляду саме криміналістичної (побітової) копії електронних носіїв інформації, оскільки робота з оригінальним пристроєм спричиняє незворотні зміни його стану та неможливість повторного

проведення експертного дослідження. В наступному *підрозділі 3.5 «Інші учасники кримінального провадження як суб'єкти роботи з доказами електронної форми в кримінальному провадженні»* пропонується розмежувати функції технічних фахівців, де спеціаліст забезпечує первинні технічні дії - ідентифікацію комп'ютерних даних, їх здобуття, попередній технічний аналіз метаданих та логів тощо, тоді як експерт зосереджується на комплексних питаннях та глибинному технічному дослідженні, що сприятиме розвантаженню експертних установ та оперативному здобуттю відомостей, що мають значення для кримінального провадження, що, на нашу думку, вбачається цікавим рішенням для практики.

Розділ 4 «Міжнародні процедури пошуку, фіксації та використання доказів електронної форми» складається з чотирьох підрозділів, присвячених комплексному дослідженню як Протоколу Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних та застосування його вимог під час кримінального провадження (підрозділ 4.1), Конвенції про кіберзлочинність (підрозділ 4.2), ISO/IEC 27037:2012 (підрозділ 4.3) так і зарубіжного досвіду (підрозділ 4.4). Вказане свідчить про комплексний характер даного дослідження.

Так, у *підрозділі 4.1 «Протокол Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних та застосування його вимог під час кримінального провадження»* привертають увагу положення про стан імплементації Протоколу Берклі в кримінальний процес України, зокрема: рекомендації Офісу Генерального прокурора, відсилання до положень Протоколу Берклі у рішеннях Верховного Суду та, водночас, відсутність у КПК України окремих правил роботи з інформацією з відкритих джерел. Вказані наукові положення вважаються цінними в контексті посилення ролі інформації з відкритих джерел як доказів у кримінальних провадженнях про воєнні злочини.

У *підрозділі 4.2 «Механізми Конвенції про кіберзлочинність та практика їх застосування в кримінальному процесі України»* авторкою досліджено положення Конвенції про кіберзлочинність, що є базовим міжнародним стандартом для роботи з електронними доказами. Сформульовано системну

характеристику її механізмів і здійснено їх зіставлення з положеннями КПК України та вітчизняною практикою правозастосування. Цікавими в контексті практичного застосування є положення щодо порядку реалізації окремих положень Конвенції про кіберзлочинність, що не враховані в чинному КПК, але які на практиці вдається ситуативно реалізувати шляхом застосування існуючих процесуальних механізмів.

В підрозділі 4.3 *«Практика впровадження стандарту ISO/IEC 27037:2012 в державах Європи та в Україні»* висвітлено практику впровадження міжнародного стандарту 180/IEC 27037:2012 у державах Європи та в Україні. Варто звернути увагу на підхід авторки до практичної спрямованості відповідного підрозділу та надання рекомендацій щодо отримання легального доступу до тексту відповідного державного стандарту, а також обґрунтування його ролі в практиці правозастосування. У підрозділі 4.4 *«Зарубіжний досвід роботи з доказами електронної форми в кримінальному процесі»* здійснено порівняльний аналіз моделей роботи з доказами електронної форми у провідних юрисдикціях загального та континентального права й на наднаціональному рівні ЄС, із фокусом на процесуальні інструменти доступу до даних, стандарти допустимості та механізми транснаціональної взаємодії. Тут проведено аналіз законодавства значної кількості держав, зокрема, Великої Британії, Вірменії, Грузії, Данії, Естонії, Латвії, Литви, Нідерландів, Німеччини, Франції, США, Швейцарії, Швеції та низки інших країн, а також наукових підходів зарубіжних вчених до даної проблеми.

У **Розділі 5 «Перспективи вдосконалення роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України»** сформульовано комплексне бачення вдосконалення підходів до вирішення питань досліджуваної проблематики. В цьому розділі в окремих його підрозділах висвітлено організаційні аспекти вдосконалення роботи з доказами електронної форми (п. 5.1), питання вдосконалення процесуального регулювання роботи з такими доказами (п. 5.2), напрями технічного удосконалення роботи у цій сфері (п. 5.3). Вказані підрозділи характеризуються належним ступенем системності й

визначеності пропонованих заходів, пропозиціями конкретних кроків до вдосконалення практиками правозасовування в контексті доказів електронної форми. Як своєрідний підсумок у *підрозділі 5.4 «Концепція вдосконалення інституту доказів електронної форми у кримінальному процесі України»* дисертанткою пропонується концепція комплексного вдосконалення роботи з доказами електронної форми у кримінальному процесі України, що базується на системному поєднанні нормативних, організаційних, інфраструктурних, техніко-криміналістичних, освітніх та науково-аналітичних заходів. Фактично дослідницею пропонуються конкретні практичні напрями, що можуть бути реалізовані.

Сформульовані **Висновки** відповідають отриманим результатам, загалом кореспондуються із завданнями та метою дисертаційного дослідження.

Таким чином, дисертація відповідає існуючим вимогам та є завершеною фундаментальною і самостійною науковою працею, результати якої вирішують актуальне й конкретне наукове завдання.

Зміст автореферату відповідає положенням, викладеним у дисертації, а здійснені наукові публікації містять відомості, які відображають її основні результати.

Позитивно оцінюючи рецензовану працю й отримані результати даного дослідження, варто звернути увагу на окремі питання, що потребують уточнення, додаткової аргументації або можуть стати приводом для продовження наукової дискусії під час захисту. До них, на думку опонента, можна віднести такі:

- у визначенні новизни отриманих результатів в підрубриці *вперше* мають бути зазначеними ті наукові положення, що є вперше отриманими у певній науці, науковій теорії, а не вперше отриманими самим дисертантом, і тому новими для нього. З огляду на зазначене, опонент не може погодитись із віднесенням до рубрики *вперше* отриманого результату, яким дисертантка вважає запропоновані нею дефініції категорій «електронні докази», «докази електронної форми» та «цифрові докази» тощо (стор. 34). Такі визначення були і

є сьогодні предметом дослідження інших науковців, якими пропонуються відповідні дефініції, і на роботи яких посилається сама дисертантка за текстом своєї праці, звертаючи увагу на дискусійність проблематики. Тому, на думку опонента, вказані результати можна вважати як нові, вказати на їх новизну, але їх слід віднести до підрубрики «отримали подальшого розвитку», а не «вперше». Тим більше, що дисертантка не зазначає відмінності таких одержаних результатів від відомих раніше, не вказує чим пропоновані нею визначення відрізняються від визначень інших науковців і в чому вони кращі або більш правильні й тому є новими для науки;

- дискусійними можна вважати сформульовані авторкою дефініції окремих ключових понять щодо доказів у їх електронній формі, які використовують в кримінальному провадженні. Зокрема, в підрозділі 1.2. здійснено спробу обґрунтувати, що термін «цифровий доказ» відповідає змісту доказу, «електронний доказ» - технічному способу його реалізації й відтворення, «доказ електронної форми» - процесуальній формі подання доказу під час кримінального провадження. Також вказується на доцільність застосування у дисертаційному дослідженні терміну «докази електронної форми» як найбільш академічно релевантного. Проте, як відомо, академічність в науці - це сукупність етичних принципів, правил і норм, що регулюють навчальну та наукову діяльність, забезпечуючи довіру до її результатів, а ключовим її поняттям є академічна доброчесність. Релевантність — це ступінь відповідності між чимось (наприклад, інформацією, результатом пошуку, контентом тощо) та запитом користувача, потребою чи конкретною ситуацією. В дисертації не наведено достатніх аргументів для визнання терміносполучення «докази електронної форми» таким, що відповідає етичним принципам, правилам і нормам кримінального процесу, забезпечує довіру до нього та відповідає за його змістом запиту учасників кримінального процесу як користувачів цієї термінології. Мова йде про електронні докази, де слово «докази» слід вважати предикатом, а слово «електронні» відображенням форми подання доказу. В кримінальному провадженні доказується не електронна форма доказу, а

фактичні обставини певної кримінально караної події із використанням доказів у електронній (цифровій) формі. З тим же успіхом можна пропонувати використання терміносполучень «письмові докази», «матеріальні докази», «ідеальні докази»;

- потребує додаткової аргументації і окремого пояснення те положення, чому саме, на думку дисертантки, «... правильна класифікація електронних носіїв інформації за ступенем інтеграції з ІС (інформаційною системою) може бути потрібна для обґрунтування необхідності арешту тимчасово вилученого майна або підтвердження позиції сторони обвинувачення при вирішенні питання про зняття арешту з майна та його повернення власнику» (стор. 144);

- другим завданням даного дослідження визначено: «сформулювати теоретико-методологічні засади дослідження доказів електронної форми як складової кримінального процесу України» (стор. 30). Відомо, що теоретико-методологічні засади - це фундамент наукового дослідження, який включає систему принципів, концепцій та методів (загальнонаукових, спеціальних), які визначають підхід до вивчення об'єкта, його структуру та логіку пізнання. Проте у висновку №2, що мав би корелювати з відповіддю на поставлене завдання, йдеться про електронну складову кримінального процесу України, що складається з п'яти елементів: електронне кримінальне провадження; оцифрування матеріалів кримінальних проваджень та їх резервне зберігання; докази електронної форми; електронні інструменти доказування; електронні інструменти реалізації повноважень суб'єктів правозастосування (стор. 423). Але встановлення однієї із складових (електронної) кримінального процесу не дає відповіді на запитання, якими ж є теоретико-методологічні засади дослідження доказів електронної форми. Немає чіткої відповіді на це питання і за текстом праці. Тому бажано було б дисертантці під час захисту цього наукового положення сформулювати й розкрити встановлене нею розуміння теоретико-методологічних засад дослідження доказів електронної форми;

Зауваження редакційного характеру. Бажано було б у вказуванні особистого внеску здобувача (стор. 44 дис.) зазначити не сумарні 85% особистої

долі в спільних з іншими авторами публікаціях, а конкретного особистого внеску здобувана в такі праці або розробки, як того вимагає наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40. Також, посилаючись на такі джерела як закони України та інші нормативні документи, в квадратних дужках за текстом варто вказувати сам закон чи документ як окреме джерело, до якого відсилає дослідник, а не першу сторінку цитованого джерела, як це зроблено на стор. 75, 82, 83, 86 дисертації при вказуванні джерел №№148, 154, 155, 225, 227, 230 та ін. Це саме стосується й відсилання до електронних джерел, тексти в яких не мають нумерації сторінок, наприклад, «Академічний тлумачний словник української мови» до сторінки першої якого відсилає дисертантка але зміст терміну «письмовий» на такій сторінці цитованого джерела не розкривається (стор. 79 дис.). Відсутність таких, на перший погляд дрібних, недоліків не перекреслює корисного доробку даної праці, але підвищила б її якість.

Окреме запитання до дослідниці, яке має скоріше організаційний характер. Як вдалося дисертантці знайти, ознайомитися зі змістом та використати в своєму дослідженні потрібні дані із цитованих нею джерел, вказаних під номерами 538, 539, 540, що опубліковані вірменською, арабською та корейською мовами і чи особисто вона здійснила переклад на українську мову таких джерел?

Висловлені опонентом зауваження та окремі запитання не слід сприймати як такі, що нівелюють або применшують багато які з чеснот даного дослідження. Скоріше, вони можуть стати приводом для наукової дискусії під час захисту, а відповіді дисертантки на них дадуть можливість краще зрозуміти значущість проведеної наукової розвідки.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Каланчі Інги Георгіївни «Докази електронної форми у кримінальному процесі України: теорія та практика» є самостійно підготовленою, завершеною, фундаментальною науковою працею, в якій отримано низку нових науково-теоретичних результатів, що в своїй сукупності вирішують конкретну наукову задачу щодо удосконалення роботи правоохоронних органів та органів системи правосуддя з метою досягнення завдань кримінального провадження. У результаті

дослідження вирішено актуальну для правової науки проблему цілісного бачення електронних доказів у кримінальному процесі України, що дало можливість одержати важливі науково обґрунтовані результати, пов'язані зі створенням узгоджених теоретичних та практичних підходів до роботи з доказами під час кримінального провадження. Результати даного дослідження можуть бути застосовані практиками правозастосування в конкретній правовій ситуації та для формування концепції вдосконалення інституту доказів у кримінальному процесі України.

Дана робота відповідає вимогам, сформульованим у «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. №1197 (зі змінами і доповненнями), «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. №261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами і доповненнями), а її автор – **Каланча Інга Георгіївна** – заслуговує присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент - доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України
« 9 » грудня 2025 р.

Валерій КОЛЕСНИК

Підпис Колесника Валерія Аркадійовича засвідчую.

Проректор з наукової роботи
Національної академії Служби безпеки України
доктор юридичних наук, професор

Юліана НАЙДЬОН